

THE UNIVERSAL DECISION – APPROPRIATE DESIGN FOR HERITAGE OBJECTS

Dimitar Dobrevski

National Academy of Visual Arts, Sofia, Bulgaria
ddobrevski@gmail.com

Abstract: *Discussing the universal decision of the design for everybody – this paper introduces one of the most actual problems of contemporary exterior and interior industrial design – the designing not only ergonomic, but specifically – for disabled or impaired people, regarding their access to heritage objects. The presented ideas are inspired by the research of University of Carolina, and based on my experience in creating and teaching in National Academy of Arts, where BA Program is training students to design for children, and MA program is devoted to development of the skills of industrial designers to face the necessities of disabled people.*

Keywords: *Utilitarian Art; Universal Decision; Cultural-Historical Heritage; Design for Disabled People*

УНИВЕРСАЛНОТО РЕШЕНИЕ – ПОДХОДЯЩ ДИЗАЙН ЗА ОБЕКТИ НА КУЛТУРНО- ИСТОРИЧЕСКО НАСЛЕДСТВО

Димитър Добревски

Национална художествена академия, София, България

Резюме: *Съотнасянето на темата за подходящия дизайн за обекти на културно-историческото наследство към универсалното решение на дизайна достъпен за всички, този доклад разглежда един от най-актуалните проблеми на съвременния интериорен и екстериорен дизайн – ергономично издържаното проектиране на предметна и архитектурна среда за хора с увреждания и специални потребности. Представените идеи са вдъхновени от проучване на Университета на Каролина и основани на опита от творчеството и преподаването ми в Националната художествена академия, където бакалавърска програма обучава студентите да създават дизайн на детската среда, а магистърска програма е посветена на квалифицирането на индустриалните дизайнери-бакалаври да посрещат потребностите на хората с увреждания.*

Ключови думи: *утилитарно изкуство, универсално решение, културно-историческо наследство, дизайн за хора с увреждания*

Въведение.

Напоследък е особено актуално да се коментира приобщаването на обекти от градската среда към една немалка част от българското общество - хората с увреждания или други дефицити. Това в една голяма степен е валидно и по отношение на обектите на КИН. Те са посетени и от много чужденци, които туристи или специалисти, понякога също попадат в тази група. Голям е делът и на хората в напреднала възраст, които в много отношения са затруднени също функционално и двигателно.

Външно това се забелязва най-много по реконструкцията на кръстовищата и тротоарите, звуково индицираните светофари и пуснатите трамвайни мотриси с централна снижена рампа, по-удобна за ползване от лица в инвалидни колички и от възрастни хора.

Все още незабележими остават някои други инициативи произтичащи от приетата „Наредба за изграждане на общодостъпна среда в София“, която в голяма степен е последвана от аналогични инициативи и в останалите български селища. Тази наредба е насочена към преодоляване на проблемите на една значителна част от българското население (за съжаление все още статистиката подава противоречиви данни за техния действителен брой).

Дълго време отношението на обществото към хората с увреждания е така да се каже една позорна страница от Всемирната история, която бележи своите падения и кулминации. Колкото по-назад се връщаме, толкова по-безучастно е отношението към хората с увреждания, особено вродени. Човешкият живот често не е струвал дори пукната пара. Фрапиращ е примерът с Древна Спарта, когато бебета дори и с най-малки отклонения са били хвърляни в близката пропаст и Терпейската скала се е превърнала в учебнически пример. Подобен краен геноцид към хората с увреждания се повтаря по време на Третия райх, когато в името на чиста раса стотици хиляди са изпратени в концентрационните лагери и хиляди хора с ментални увреждания са ликвидирани и дори кастрирани. Тогава на практика няма инвалиди, защото обществото просто се освобождава от тях.

Особен етап е времето на Европейското Средновековие, когато се появява ново отношение към хромите и сакатите. Спецификата е предопределена от християнския мистицизъм. Той им отделя

съществена роля в обществените отношения, опираща се на два факта:

o Вярва се, че Бог стоварва върху любимците си изпитания, беди и болести. Недъгът е особен знак, показващ Неговото внимание и Неговата любов. Недъгът е знак за Благословия.

o В същото време едни от най-цитираните думи на Исус са били: „Дайте и ще ви се даде!“

И добрите християни, загрижени за спасението на душата си давали милостиня на носещите „знака“, за да измолят чрез тези Божии посредници милост за себе си и спасение на душата си. Затова и родителите се смятали за благословени, ако им се роди белязано дете – хромо или сакато.

Образът на инвалида – такъв, какъвто ни го представяха доскоро – се ражда преди около 250 години по време на Индустриалната революция, почти успоредно със зараждането на дизайна, (поне според една от най-често разпространените теории за неговото възникване). Тогава мистиката на християнството бива доста безцеремонно изместена от необходимостта и прагматизмът на времето, като тръгнем от манифактурата и стигнем до модерното индустриално производство (Velev, 1995).

Краят на 19 век поражда условията, в които хората с някакви физически дефицити се превръщат в „инвалиди“ т.е. невалидни. През този период производството на стоки е изисквало всеки работник да има здрави крайници, сетива и психика. Липсата на само едно от тези условия е пречела на реализацията в индустриализираното общество и на практика е изключвала не само от участие в производствения процес, но и от пълноценна роля във всички други форми на нормално общуване.

Обектите на КИН трудно могат да се подведат под един общ знаменател, но безспорен е фактът, че важно условие за тяхното социализиране е изграждане на пространствено дизайнерско решение и тяхното социализиране и адаптиране към човешките потребности. На пръв поглед задачата: средата да се адаптира едновременно за потребностите на по-голямата част от посетителите без дефицити и към специфичните изисквания за хора с увреждания, изглежда нерешима, но в редица водещи страни в света вече упорито се търсят решения и има разработени методични инструменти за дизайнерско проектиране на средата и редица продукти.

Изложение. В нашето общество все още преобладава нетолерантно отношение и неразбиране на природата на уврежданията. Един от начините за преодоляване на това дискриминационно отношение към хората с увреждания е да им бъде осигурена възможност за достъп до всички сфери на социалното битие – До цялата градска инфраструктура и културни институции, а това не може да мине и без участието на дизайнерите като творци на непосредственото обкръжение на човека – утилитарната среда.

Преди 15 години - 2005 год. беше обнародван един нов законопроект – „Закон за интеграция на хората с увреждания“, който с появяването си се възприе като панацея и поне в началото създаде впечатлението, че всички проблеми на хората с увреждане са вече решени.

За съжаление в България засега липсва точна статистика по този проблем. (Според Социалното министерство инвалидизираните лица са около 500 000), но изследванията в редица европейски страни показват, че хората с увреждания са почти 20 % от цялото население и тенденцията е този процент да нараства, поради увеличението на възрастните хора, спрямо населението като цяло. У нас основният брой увреждания идва от злополуки в производствената среда и транспортни инциденти, докато тези с вродени деформация са сравнително незначителен процент (едва 1500 на 150 000 раждания – 1980 год.). Трябва да се отбележи факта, че в същото време 30 000 души годишно стават инвалиди от злополуки за пръв път. На по-късен етап статистика е водена само за хората в инвалидни колички и на практика днес не се знае истинския брой на лицата с различни увреждания.

Инвалидността е пряко свързана с увеличението на възрастта – 70% от хората с увреждания са на възраст над 45 години. В България пенсионерите, които вече са повече от 2 милиона, получават вторични затруднения, свързани с движението, зрението или слуха, дължащи се на естествения процес на стареене. В живота си повечето хора получават временни увреждания, вследствие на заболявания или травми дори в много ранна възраст. Универсалната достъпност на средата и продуктите на дизайна служи не само на хората с увреждания, но също така улеснява всекидневния живот на хората с малки деца и на самите деца. Например четливите и лесно разбираеми знаци на

визуалната комуникация улесняват всекидневния живот не само на хора с ментални увреждания, но и на малките деца и хора, които не разбират добре местния език или азбука.

Какво е отношението на дизайнерите към този проблем? Още на Осмия конгрес на ИКСИД в Япония (1973 год.) тези въпроси бяха формулирани за пръв път на дизайнерски форум, като едни от най-приоритетните и важни за дизайна в съвременния етап на развитие.

Проблемът беше поставен и на други форуми – Юнеско, семинар „Интердизайн“ в Харков, Полша, при участието на дизайнери от 12 страни, конференция в Израел на тема „Дизайн за инвалиди“ 1980г. В България 1981 година беше обявена официално за година на хората с увреждания. След това последва един относително дълъг период на бездействие, но днес след промените вече съществуват повече от 20 неправителствени сдружения на хора с увреждания и се отбелязва дори деня на световна солидарност с хората с увреждания – 30 ноември.

Съществуват няколко основни трудности за приобщаването на проектантите на средата (Включително и тази на обектите на КИН):

1. *Проблемите на хората с увреждания са толкова разнообразни и специфични, колкото са и самите увреждания.*
2. *Наличната информация е доста противоречива, оскъдна и трудно може да се ползва без натрупване на познания, които са доста отдалечени от дизайна.*
3. *Тази проблематика е трудно съвместима с основната програма.*
4. *Проектирането има смисъл, ако идеите се реализират, а това е трудно осъществимо.*
5. *Липсва методично ръководство.*
6. *Проектирането изисква директен контакт, който не винаги е лесен.*
7. *Съществува силна психологическа бариера, която налага на първо място ние самите да променим мисленето си.*
8. *Самите хора с увреждания също трябва да извървят своята част от пътя.*

Нуждите на хората с увреждания правят по-всеобхватни много решения за достъпността. Всичко това визира един проблем с глобален характер, имащ пряко или косвено отношение към всички членове на обществото. Този проблем, осъзнато или неосъзнато, у нас рефлектира едно пълно неразбиране на същината си дори от специалистите.

Понякога има и допълнителни затруднения, свързани с обстоятелството, че възрастните хора, които трудно се придвижват, често оспорват факта, че са „инвалиди“, а млади хора в инвалидни колички отказват да бъдат поставяни в една категория с възрастните.

Универсалното решение се базира на разбирането, че хората имат различни възможности и това трябва да намери отражение, както в процеса на проектиране, така и в крайния продукт. Тук с пълна сила и особено актуално може да се приложи девиза – „проектираме собственото си бъдеще“ (Mitreva, 2000).

Нуждите на хората с физически увреждания, особено на ползващите инвалидни колички, се виждат лесно. Независимо от това обществото в световен мащаб достигна доста късно – чак в края на XX век/ до тези идеи. През 90те години в САЩ бе приет закона ADA /The Americans with disability act/ - “Закон за американците с увреждания“, с който бе защитено за пръв път равноправното отношение и равнопоставеността на всички членове на обществото.

Грижите за хората с увреждания заемат централно място в осъществяването на идеята за „Универсалното решение“. Те трябва обаче да бъдат обвързани и с грижа за цялото останало население, било то деца, възрастни или хора с различен етнически произход или култура. Идеята за „Универсалното решение“ ни помага да мислим по-гъвкаво и да разглеждаме физическото, икономическото и социално планиране като взаимно свързани елементи. “Универсалното решение“ представлява създаване и съчетаване на различни продукти и среда, които да бъдат ползвани от всички хора в най-голяма степен, без необходимост от адаптация или специализирано проектиране.

Основните принципи на „Универсалното решение“ са разработени от „Център за универсални решения“ в Университета на щата Северна Каролина. Те в най-общи линии гласят:

1. Справедливо ползване.
2. Гъвкавост при ползването.
3. Лесно и интуитивно ползване.
4. Толерантност към грешките.
5. Лесна за възприемане информация.
6. Неголеми физически усилия.
7. Свободни размери и пространство за подход /ползване/.

Приложението на това решение е амбициозна и благородна задача, която изисква детайлно познаване на проблемите. Необходими са повече усилия в изследователската и развойна дейност, но за съжаление у нас този проблем стои все още встрани от вниманието на архитектите и дизайнерите.

Една от основните причини за negliжирането на проблема е потресавачо ниския стандарт на живот в България, но и недостатъчното отделено внимание към този проблем от учебните заведения обучаващи архитекти и дизайнери. В голяма степен инертно се държат и не правителствените организации имащи отношение към проблемите на хората с увреждания.

Предизвикателство е преминаването от теория към практика, с включване на всички групи потребители в планирането и дизайн-проектирането. В това отношение може да почерпим опит от редица европейски държави, в които напредва работата по изграждането на инструментариум, чрез който да се подобрят стандартите. С приемането на „Наредбата за изграждане на общодостъпна среда в гр. София“, ние сме направили само първата крачка в правилната посока. Трябва да се извърви целия път

Заключение.

Необходимо е по-широко обществено участие. Принос в тази посока е програмата на секция „Дизайн“ в СБХ, която включва организирането на изложби и конкурси (ОХИ „Опит за летене – дизайн за всички“ през месец юли 2003 год. в залите на Националния изложбен център – ул. Шипка #6 в София, конкурс за естетизация на градската среда). Тя визира проектни решения на професионалисти дизайнери и студенти в НХА, ЛСТУ и ТУ – София. Проектите на участниците са насочени към решаване на проблемите на тази част от нашето болно общество, която най-трудно понася негодите на средата – хората с увреждания, възрастните и децата. Много често тези немалки групи от нашето общество са поставени в крайно неравностойно положение и сами не могат да направят нищо за да си помогнат.

Амбициозно е включването на проблема в учебната програма на магистърската степен от катедра „Индустриален дизайн“ при НХА.

Разработено е методическо ръководство за дизайнерско проектиране на средата и продуктите, балансиращо между принципите на Универсалното решение и съобразяване с по-тесни

специфични изисквания, съобразени със спецификата на уврежданията на отделни групи хора.

Принципите на „Универсалното решение“ са особено приложими в областта на дизайна, въпреки че промишленият дизайн е доста всеобхватна дисциплина, която трудно може да бъде обвързана само с няколко изброени принципа.

Дизайнерите и производителите обаче трябва да приемат предизвикателствата на „Универсалното решение“, очертало се като международна тенденция, която в близко бъдеще може да се окаже императивно задължителна. „Универсалното решение“ е отговор на редица важни социални предизвикателства. То съдържа в себе си генералния подход на планиране и проектиране в областите на архитектурата и дизайна. То не налага „идеална форма“ и задължителни насоки.

Функционалността на „Универсалното решение“ е приложима заедно с повечето други елементи на художественото проектиране – като функционалност естетичност, икономичност и социалност. То поставя фундаментални задачи за връзка между теория и практика, методи и приложност. Открити са много възможности и поле за една сериозна дискусия по въпроса. Наложително е да се ангажират както правителствени така и обществени, частни сдружения, фирми и образователни учреждения.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

- Velev, P. (1995).** *Proektirane i izgrahdane na zhiznenata sreda za invalidi* (in Bulgarian). In *Arhitekturen spravochnik*. Publisher: SAB, Sofia, Bulgaria // [Велев, П. (1995). Проектиране и изграждане на жизнената среда за инвалиди: Архитектурен справочник. САБ, София].
- Mitrev, E. (interpreter) (2000).** *Universalno reshene – planirane i dizajn za vsichki*: Spravochnik na proektanta, stroitelya i investitora (in Bulgarian). Publisher: Arh Art, Sofia, Bulgaria, 2000, ISBN: 954-8931-08-7 [Universal Solution, https://cil.bg/wp-content/uploads/2020/03/universal_solution.pdf, (Last view: 07.03.2020)] // [Универсалното решение – планиране и дизайн за всички: Справочник на проектанта, строителя и инвеститора. ISBN: 954-8931-08-7, София, Арх Арт, 2000 [Б. Р. Конел и кол., съставители. Център за универсални решения. Университет Северна Каролина, 1995]].

Основни законопроекти с отношение към хората с увреждания / Major draft laws relating to people with disabilities:

Закон за интеграция на хората с увреждания / Law on Integration of People with Disabilities. –
<https://www.noi.bg/images/bg/legislation/laws/ZIXY-otm.pdf>, (Last view: 07.03.2020)].

- Закон за защита, рехабилитация и социална интеграция на инвалидите / Law on Protection, Rehabilitation and Social Integration of Disabled Persons.** – [<https://www.lex.bg/laws/ldoc/2135491478>, (Last view: 07.03.2020)].
- Закон за защита срещу дискриминация / Anti-Discrimination Act.** – [<https://www.lex.bg/laws/ldoc/2135472223>, (Last view: 07.03.2020)].
- Закон за социално подпомагане / Social Assistance Law.** – [<https://www.lex.bg/laws/ldoc/2134405633>, (Last view: 07.03.2020)].
- Закон за военноинвалидите и военнопострадалите / Law on war disabled and war injured.** – [<https://www.lex.bg/laws/ldoc/2135501152>, (Last view: 07.03.2020)].
- Закон за здравното осигуряване / Law on Health Insurance.** – [<https://www.lex.bg/laws/ldoc/2134412800>, (Last view: 07.03.2020)].
- Закон за семейните помощи / Family Allowances Act.** – [<https://www.lex.bg/laws/ldoc/2135441920>, (Last view: 07.03.2020)].
- Закон за закрила на детето / Child Protection Act.** – [<https://www.lex.bg/laws/ldoc/2134925825>, (Last view: 07.03.2020)].
- Кодекс на труда / Labour Code.** – [<https://www.lex.bg/laws/ldoc/1594373121>, (Last view: 07.03.2020)].
- Кодекс за социално осигуряване / Code of Social Security.** – [<https://www.nsi.bg/images/bg/legislation/Codes/KCO.pdf>, (Last view: 07.03.2020)].

Интернет източници / Internet sources:

- Столичен общински съвет. (2000).** Наредба за Столичен общински съвет за изграждане на общодостъпна среда в град София / **Metropolitan Municipal Council. (2000).** Ordinance for the Metropolitan Municipal Council for the construction of a generally accessible environment in the city of Sofia – [<https://sofia.obshtini.bg/doc/105032>, (Last view: 07.03.2020)]
- Информационен портал за хора с увреждания / Information portal for people with disabilities.** – [<http://www.aepid.org>, (Last view: 07.03.2020)].
- Общество „Адаптация“. (2020).** Портал за психично здраве: „Няма здраве без психично здраве!“ / **Adaptation Society. (2020).** Mental Health Portal: "There is no health without mental health!" – [<http://www.psihichnozdrave.com>, (Last view: 07.03.2020)].
- Център за независим живот – България / Center for Independent Living – Bulgaria.** – [<http://www.cil-bg.org>, (Last view: 07.03.2020)].
- European Disability Forum (EDF).** – [<http://www.edf-feph.org>, (Last view: 07.03.2020)].
- Independent Living USA. (2020).** – [<http://www.ilusa.com>, (Last view: 07.03.2020)].
- Disability Now. (2020).** Broadcasting and Media Production Company. Facebook Page “for, by and about disabled”, Local Business, 2 October 2012, 9,873 like, 11,649 people follow, last post from 2018. – [<https://www.facebook.com/DisabilityNow/>, (Last view: 07.03.2020)].
- Mountain State Centers for Independent Living. (2020).** – [<http://www.mtscil.org>, (Last view: 07.03.2020)].

КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКО НАСЛЕДСТВО: ОПАЗВАНЕ, ПРЕДСТАВЯНЕ, ДИГИТАЛИЗАЦИЯ

CULTURAL AND
HISTORICAL
HERITAGE

PRESERVATION
PRESENTATION
DIGITIZATION

Съставители
Галина Богданова
Петко Ст. Петков

Editors
Galina Bogdanova
Petko St. Petkov

Материалите в сборника са обект на авторско право. Разрешава се безвъзмездното ползване на техни електронни/ хартиени копия само за лична употреба или обучение, при пълно цитиране на текущата страница и след писмена декларация от цитиращия за липса на търговски намерения. За копиране под друга форма, препубликуване или публикуване на сървъри се изисква писмено разрешение и/или заплащане.

This work is subject to copyright. Open and free of charge use of digital/hard copies of publications is granted only for personal or educational use, with full citation of the current page, and after written declaration of the quoting side for not-commercial intention. For any other reproducing types, re-publishing, photocopying, recording, or any other storage retrieval system/ server written permission and/or fee is required.

© Авторски колектив, 2020

© Authors` Group, 2020

Техническо редактори:
Николай Ноев
Калина Сотирова-Вълкова

Technical editors:
Nikolay Noev
Kalina Sotirova-Valkova

Научна поредица: том 6, брой 1 (8)/2020
Science series: vol. 6, issue 1 (8)/2020

www.math.bas.bg/vt/kin
ISSN: 2367-8038